

Rekonstrukcje sylwetki i czaszki wybranych hominidów cd.

Homo erectus

Gatunek plejstocenijskiego hominida, żył 1,9 mln–300 tys. lat temu; na Jawie mógł przetrwać nawet do 30 tys. lat temu. Wzrost 160–180 cm, pojemność puszek mózgowych około 900 cm³ (750–1200 cm³ — z tendencją do większych rozmiarów mózgu u późniejszych przedstawicieli gatunku). Cechowały go masywne wały nadoczołowe (łuki brwiowe), stosunkowo duży prognatyzm (wysunięcie szczęk do przodu) przy pewnym skróceniu szczęk i zmniejszeniu zębów, pojawienie się wydatnego nosa, ciało o proporcjach zbliżonych do człowieka współczesnego. Posługiwał się narzędziami kamiennymi kultury aszelskiej i zapewne umiał przynajmniej podtrzymywać ogień. Zaznacza się wydłużenie okresu dzieciństwa i przystosowania do wytrwałego chodu i biegu. Umożliwiły one rozwój łowiectwa i zwiększenie udziału mięsa w diecie, co sprzyjało rozwojowi mózgu. Opisany najpierw w Azji Wschodniej — odkryty przez E. Dubois na Jawie (Trinil). Dalsze odkrycia pochodziły z Chin, gdzie od lat 20. XX w. D. Black i F. Weidenreich prowadzili wykopaliska w jaskiniach Zhoukoudian pod Pekinem. Znane są także podobne znaleziska z Afryki Północnej (Ternifine w Algierii, Sidi Abderrahman i Salé w Maroku) i Południowej (znaleziska ze Swartkrans w RPA).

Homo neanderthalensis

Gatunek hominida znany z Europy i zachodniej Azji, żył 230–28 tys. lat temu, odkryty już w połowie XIX w. w jaskini Feldhofer w dolinie Neandertal k. Düsseldorfu (Niemcy) i Gibraltarze, a później w innych rejonach — od Belgii i Francji po Bałkany, Izrael i Irak. Wzrost około 170 cm, pojemność puszek mózgowych około 1500 cm³ (od 1300 do 1750 cm³). Bardzo masywna budowa ciała, krótkie kończyny, duża jama nosowa świadczą o przystosowaniu do mroźnego klimatu. Posługiwał się narzędziami kamiennymi kultury mustierskiej i innych przemysłów środkowopaleolitycznych (np. lewaluaskiego). Bywa zaliczany do *H. sapiens* jako podgatunek (*H. sapiens neanderthalensis* w odróżnieniu od *H. sapiens sapiens*). Był więc zapewne lokalną formą człowiekowatych z rejonu śródziemnomorskiego, wykształconą u schyłku plejstocenu, wygasłą w zasadzie bezpotomnie. Najpóźniej — może aż do 27 tys. lat temu — przeżyły populacje iberyjskie (jaskinia Zafarraya w Hiszpanii) i bałkańskie (jaskinia Vindija w Chorwacji).

Homo sapiens

Jedyny żyjący współcześnie, kosmopolityczny gatunek hominida. Pojawił się zapewne około 200 tys. lat temu w Afryce. Wczesne znaleziska (sprzed mniej więcej 100 tys. lat) pochodzą m.in. ze stanowisk Koobi Fora w Kenii, Border Cave i Klasies River Mouth w RPA oraz z Qafzeh i Skhul w Izraelu. Pojemność puszeki mózgowej średnio 1350 cm³. Charakterystyczne cechy anatomiczne człowieka współczesnego obejmują bardziej pionowy profil twarzy, w tym strome czoło, słabo zarysowane łuki brwiowe, obecność bródki na żuchwie, dużą, nieco spłaszczoną z boków puszkę mózgową, zredukowane uzębienie (w tym tendencję do zaniku ostatnich zębów trzonowych). Cały szkielet jest delikatniej zbudowany niż u wcześniejszych hominidów. Występuje duże zróżnicowanie geograficzne pod względem morfologii (pigmentacja, intensywność owłosienia, proporcje i rozmiary ciała, kształt i wielkość powiek, nosa i warg itp.).

próba rekonstrukcji sylwetek i czaszek
rys. B. Wróblewski

Ważniejsze stanowiska antropologiczne (datowanie przybliżone, nazwy części form nieustalone)

Stanowisko	Państwo	Znalezisko	Datowanie	Data odkrycia/ publikacji
Allia Bay	Kenia	<i>Australopithecus anamensis</i>	3,9 mln	M.G. Leakey, A. Walker 1995
Amud	Izrael	<i>Homo sapiens neanderthalensis</i>	ok. 50 tys.	1961
Arago	Francja	<i>Homo erectus</i> lub archaiczny <i>Homo sapiens</i>	ok. 450 tys.	1964–70
Aramis	Etiopia	<i>Ardipithecus ramidus</i>	4,4 mln	T. White i in. 1993
Asselar	Sahara	<i>Homo sapiens</i>	mezolit	Besnard, Monod 1927
Atapuerca (Gran Dolina)	Hiszpania	<i>Homo antecessor</i>	780–650 tys.	A. Rosas i in. 1994–95
Bahr al-Ghazal	Czad	<i>Australopithecus bahrelghazali</i> „Abel”	3,5 mln	M. Brunet 1995
Bilzingsleben	Niemcy	<i>Homo erectus</i> lub archaiczny <i>Homo sapiens</i>	350–230 tys.	od 1973
Bodo	Etiopia	<i>Homo erectus</i> lub archaiczny <i>Homo sapiens</i>	500–200 tys.	J. Kalb 1976
Border	RPA	wczesny <i>Homo sapiens</i>	80 tys.	1940–74
Brno	Czechy	<i>Homo sapiens</i>	kultura oriniacka	K. Absolon, A. Makowski 1888–1927
Broken Hill (Kabwe)	Zambia	<i>Homo sapiens rhodesiensis</i> lub archaiczny <i>Homo sapiens</i>	250 tys.	A.S. Woodward i in. 1921–25
Chancelade	Francja	<i>Homo sapiens</i>	kultura magdaleńska	Feaux, M. Hardy 1888